

Kenelle politiikan tutkimus kuuluu?

Politiikka-lehti avasi 60-vuotisjuhlavuotensa helmikuun alussa Pikkuparlamentissa järjestetyllä seminaarilla ”*Tutkija eduskunnassa*”. Seminaarin tavoite oli vastata kansanedustaja Anna Kontulan numerossa 4/2017 julkaistussa puheenvuorossakin avautuvaan ”kohtaanto-ongelmaan”: Miten poliittisiin päätöksentekoprosesseihin sisältyvät hiljaiset käytännöt ja kirjoittamattomat pelisäännöt avautuisivat paremmin tutkijoille? Entä kuinka päätöksentekijöiden ymmärrystä tieteellisen tiedon ja tutkimuksen sekä mahdollisuuksista että rajoitteista voitaisiin edistää?

Perinteinen tapa muodostaa kytkös vallan ja oppineisuuden välille oli idea filosofikuninkaasta – tieteentekijä on samalla valtiojohtaja. Suomen historiassa ei tarvitse palata Snellmaniin asti löytääkseen versioita vastaavasta käytännöstä. Kun esimerkiksi Helsingin yliopiston hallinto-oikeuden professori K.J. Ståhlberg ensimmäisenä tasavallan presidenttinä muovasi juuri itsenäistyneen Suomen poliittista kulttuuria, ei ollut syytä käydä keskustelua oikeustieteen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta. Heinäkuussa 99 vuotta täyttävää presidentin tehtävää ovat hoitaneet yhteensä 61 vuoden ajan yliopiston ulkopuolelle työllistyneet tohtorit Ståhlberg, Relander, Paasikivi, Kekkonen ja Koivisto. Vastaavasti vuosina 1918–1944 istui 22 hallitusta, joista peräti kymmenen pääministerinä toimi yliopiston professori. Vaikka kaikista tieteen huipusta ei tullutkaan huippupoliitikkoja, jotakin tieteen arvovallasta kertoo se, että myös monet eturivin poliitikoista ovat tavoitelleet korkeimpia oppiarvoja. Tästä ovat osoituksena esimerkiksi tohtorit Karjalainen, Virolainen, Ilaskivi, Väyrynen, Tuomioja, Kääriäinen sekä Lehtinen.

Tieteentekijöiden nousu johtaviin yhteiskunnallisiin aseisiin poliitikkoina ja julkisina intellektuelleina kertoi ajasta, jolloin niin politiikan kuin tieteen eliitit olivat suppeita ja niiden väliset henkilötason sidokset tiiviitä. Tilanne muuttui vähitellen toisen maailmansodan jälkeen, kun yliopistolaitoksen voimakas laajentuminen aiheutti inflaatiota akateemisten työntekijöiden statukselle ja ainakin jossakin määrin leikkasi professorin tittelin vanhan sääty-yhteiskunnan ajoilta asti periytyvää arvoa. Samanaikaisesti ilmeni tarvetta uudentyyppiselle asiantuntijjuudelle, myös ”vastineena” valtion 1960-luvulta lähtien merkittävästi laajentuneille investoinneille korkeakoulutukseen. Työeläkkeen, sairausvakuutuksen ja peruskoulun kaltaiset suuret kansalliset reformit sekä julkisten palveluiden ja infrastruktuurien laajentaminen takasivat sen, että yliopistojen tutkija-opettajille riitti jäsenyyksiä erilaisissa komiteoissa ja asiantuntijaryhmissä. Myös laajenevan julkisen sektorin virat täytettiin yliopistoista valmistuneilla maistereilla. Vaikka yliopistojen tutkija-opettajilla, jotka hekin vuoteen 2010 saakka olivat valtion virkamiehiä, ei ollut lakiin perustuvaa poliittista valtaa, oli akateemisella asiantuntijatiedolla kuitenkin vakiintuneet kanavansa päätöksenteon ytimen tuntumaan esimerkiksi valtion komitealaitoksen kautta. Näitä väyliä epäilemättä alettiin pitää myös eräänlaisina läänitettyinä valtaosuuksina, joista jotkut tieteenalat ja jopa yksittäiset tutkijat saattoivat varsin pysyväisluonteisesti nauttia.

Keskustelu tutkimuksen ja päätöksenteon nykyisistä vuorovaikutusongelmista heijastaa osin neuvottomuutta sen murroksen edessä, joka on jo pitkään runnellut modernimpaa sotienjälkeistä kansallista ja hyvinvointivaltiollista työnjakoa ja asiantuntijoiden valta-asemia. Filosofikuningasmaisen vallan ja opin yhteensulautumisen sijasta on siirretty pikemminkin työnjakoon, jossa politiikka ja tiede nähdään lähtökohtaisesti eriluonteisina ja erilaisia keinoja valitsevina tehtävinä, vaikka ne yksittäisen henkilön kohdalla eivät aina olisikaan toisiaan täysin poissulkevia. Työnjaollisen eriytymisen riskinä on kuitenkin vain ohuesti keskenään kommunikoivien blokkien muodostuminen ja siitä seuraava siiloutuminen. Tätä tuskin voidaan ehkäistä palaamalla yhteiskuntaan, jossa etäisyys tieteen ja vallan välillä oli professorin parin minuutin kävelymatka Helsingin yliopiston pääraunuksesta Senaatintorin yli valtioneuvoston linnaan. Myöskään sedimentoituneiden henkilöön sidottujen asiantuntijapaikkojen elvyttäminen ei kuulosta hohdokkaalta vaihtoehdolta.

Tarvitaan siis kokonaan uudenlaisia risteyksiä ja yhteydenpidon formaatteja. Politologille on yhä harvemmin tarjolla valmis vallankäytön paikka, johon hänen tarvitsee ainoastaan astella sisään. Kun julkinen valta ei kutsu tutkijaa, on hänen hankittava kutsunsa itse. Erilaisten valmisteluprosessien nopeutuminen ja yritysjohtamistyyppisen hallintokulttuurin laajeneminen osaltaan vaikeuttaa tilanteiden lukemista ja ennakointia. Muodollisten päätöksentekovaiheiden, kuten valiokuntien saati täysistunnon, sijaan prosesseihin ja mielipiteisiin olisi kyettävä vaikuttamaan jo valmisteluvaiheessa. Tämäkään ei tapahdu pelkästään virallisissa yhteyksissä vaan erilaisissa verkostoissa, julkisuudessa ja yhä enemmän myös sosiaalisessa mediassa. Mitä epämuodollisempia vuorovaikutuksen muodot ovat, sitä enemmän korostuvat tutkijan omat resurssit. Vakavimmillaan tämä voi johtaa asiantuntijuuden elitisoitumiseen ja jopa aiempaa vahvempaan henkilöitymiseen, mikä vaikeuttaa etenkin uraansa käynnistävien tutkijoiden asemaa. Tämän välttämiseksi tulisi kehittää institutionaalisia foorumeita tutkimustiedon ja päätöksenteon valmistelun parittamiseksi, vaikka siitä tulisikin mieleen syyttäkkin parjattu ”komitealaitos”. Hybridimalleissa voisi esimerkiksi yhdistää komitealaitoksen ja Kultarantakeskustelut-tyyppisten epävirallisten areenoiden parhaita puolia.

Päätöksentekijöiden ja tutkijoiden vuorovaikutusta suunnitellaan on huomioitava myös asiantuntijavallan työnjaossa tapahtuneet muutokset. Näistä keskeinen on tarjonnan kasvu. Noin kolmessakymmenessä vuodessa tohtorintutkintojen vuosittainen määrä on noussut runsaasta kolmestasadasta lähes kahtentuhanteen. Samanaikaisesti yliopistot ovat saaneet rinnalleen uudenlaisia asiantuntijaorganisaatioita, kuten ajatuspajoja ja vaikuttajaviestintään erikoistuneita toimijoita, jotka kilpailevat osittain samoista toimeksiannoista yliopistotutkijoiden kanssa. Poliittikan kenttään vaikuttamaan pyrkivien asiantuntijadiskurssien määrä on niin ikään huomattavasti kasvanut. Siellä missä juridiikka ja yhteiskunnalliset suunnittelutieteet olivat ennen hallitsevia puhetapoja, on nykyisin havaittavissa esimerkiksi liikkeenjohdon, verkostoteorian ja strategisen suunnittelun kaltaisia tulokulmia. Nykyään poliittisen päätöksenteon kannalta ”vaikuttavat” tutkijat ovat harvemmin Georg Henrik von Wrightin tai Erik Allardtin kaltaisia yksittäisiä, lähes heroisia intellektuelleja, vaan alaa leimaa yhä selvemmin yhtäältä verkostoituminen ja toisaalta erikoistumiseen perustuva työnjako.

Erikoistumisen tendenssi on ongelmallinen yhä globaalimmaksi ja keskinäisriippuvaisemmaksi miellettyssä maailmassa, jonka ongelmat eivät ole enää siinä mitassa kansallisten poliittisten ja tieteellisten eliittien ratkaistavissa kuin mitä vielä muutama vuosikymmen sitten saatettiin olettaa. Jotta erikoistuminen ei

johtaisi ylenmääräisiin tieteensaisiin blokkeihin, tarvitaan yhä enemmän matalakynnyksisiä kohtaamispaikkoja ja tieteellisen kuplakyläilyn muotoja. Poliitikka-lehti onkin ottanut juhlavuoden teemakseen tämäntyyppisen seurustelun tukemisen. Kussakin vuoden 2018 numerossa on symposium, joka sijoittuu tieteenalojen raja-alueille tai tekee avauksen tutkimusalueelle, jota ei toistaiseksi ole välttämättä hahmotettu politologiaan kuuluvana. Näistä ensimmäisen teema on poliittinen taloustiede, jossa symposiumin kirjoittajat Heikki Patomäki, Jamie Morgan, Ville-Pekka Sorsa ja Teppo Eskelinen tarkastelevat klassisen taloustieteen yhteiskunnallista roolia, asemaa ja sen vaikutusvallan mekanismeja.

Niin päätöksen- ja tieteentekijöiden välisen kuin tutkijoiden keskinäisen vuorovaikutuksen kannalta on haitallista, mikäli jollakin tieteenalalla on havaittavissa voimakasta halua ”omistajuuteen”. Tämä voi näkyä esimerkiksi pyrkimyksellä saada sisäisesti päättää käytössä olevista lähestymistavoista, käsitteistön määrittelyistä ja tutkimuskysymysten kehystämisen narratiiveista. Etenkin taloustieteen alueelle kurrottuvassa keskustelussa on ollut havaittavissa, että toista tutkimusperinnettä tai lähestymistapaa edustavien tutkijoiden avaukset saavat niskaansa systemaattisen, runsaslukuisen ja sävyltään aggressiivisen palauteryöpyyn kollegakunnalta. Tässä julkisuudessa – usein sosiaalisessa mediassa ja etenkin Twitterissä – käytävässä keskustelussa on kyse eri asiasta kuin falsifioinnista tai ylipäänsä heikosti rakennetun argumentaation kumoamisesta, mikä on luonnollisesti tieteellisen kanssakäymisen ydintehtävä. Monet näistä kiistoista ovat luonteeltaan sellaisia, että niiden ytimessä oleva kysymys ei edes ole ”falsifioitavissa”, vaan pikemminkin puhutaan oikeudesta koko ilmiökentän tarkasteluun.

Riippumatta siitä, käyvätkö tutkijat keskustelua tieteellisillä tai laajemmin julkisilla foorumeilla, tieteen tekemisen omiin kirjoittamattomiin säätöihin kuuluu, että tämä toteutetaan kunnioittavalla tavalla keskinäisen arvostuksen vallitessa. ”Oman” tieteenalansa puolustajien, joihin voi kuulua myös ministeriöiden virkamiehiä tai poliitikkoja, verbaaliselle tykityslinjalle joutuminen on dissidentin asemaan asetetulle tutkijalle hämmäntävä tai peräti musertava kokemus. Viime vuosina on usein esitetty pelkoja siitä, että herkeksi koettujen aiheiden, kuten ravitsemuksen, maahanmuuton ja puolustuskyksymysten, asiantuntijat saattavat kansalaisilta tulevan kriittisen palautteen vuoksi kieltäytyä julkisista esiintymisistä. Huomattavasti vähemmän on keskusteltu ”kollegiaalisen”, räikeimmillään suoranaista vihapostia muistuttavan palautteen vaikutuksista, vaikka se voi johtaa jopa tutkijan itesensuuriin. Tämä on koko tiedeyhteisön kannalta vakava uhka.

Mahdollisuus tehdä riippumatonta ja avointa tiedettä, keskustella avarakatseisesti sen tuloksista ja hyödyntää niitä päätöksenteossa on suuri vahvuus yhteiskunnalle. Tutkimus ja varsinkin politiikan tutkimus kuuluvat kaikille. Tästä oikeudesta nauttien Poliitikka-lehti toivottaa lukijoilleen antoisaa juhlavuotta.

PETRI KOIKKALAINEN, HANNA WASS JA JENNI RINNE